

MONIKA STANNY*

Jerzy Wilkin (1947–2023). Pozostawił ekonomię piękną

10 stycznia 2023 roku odszedł prof. dr. hab. Jerzy Wilkin, *doctor honoris causa* multi, członek rzeczywisty PAN. Postać ekonomisty wszechstronnego, nie tylko kompetentnie wypowiadającego się w dyscyplinie ekonomii, ale też mającego interdyscyplinarne zainteresowania badawcze, pozwalające mu szeroko patrzeć na świat. Zajmował się ekonomią instytucjonalną, ekonomią polityczną i ekonomią sfery publicznej, publikując m.in. o ewolucji i transformacji systemów społeczno-ekonomicznych, relacjach między państwem, gospodarką a społeczeństwem, o rozwoju wsi i rolnictwa, o naukowych podstawach polityki czy filozofii nauki. Był autorem ponad 400 publikacji naukowych.

Profesor był wielkim humanistą, o znaczącym wpływie na środowisko nauk ekonomicznych. Nikt nie uczył nas tak **o pięknie ekonomii** jak Pan Profesor. Uważał, że ekonomia jest nauką społeczną i rozwijał oraz wspierał analizy czynników społecznych we wzroście dobrobytu; co więcej opowiadał się po stronie tych, którzy widzieli cele rozwoju szerzej – nie tylko jako osiągnięcie wyższego wzrostu gospodarczego, lecz głównie jako rozwoju społeczno-gospodarczego, tego, co obecnie nazywamy dobrostanem społeczności. W jego klasycznym już artykule z 2009 r. *Czy ekonomia może być*

* Dr hab. Monika Stanny (mstanny@irwirpan.waw.pl), Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa

piękna? Rozważania o przedmiocie i metodzie ekonomii czytamy: Każdy z nas ma zapewne swoją koncepcję czy wyobrażenie piękna i ono jest najważniejsze. (...) Poszukiwanie piękna w ekonomii może dokonywać się w różnych częściach domeny nauk ekonomicznych. Pierwszą z nich jest misja ekonomii jako nauki pomagającej rozwiązać najbardziej fundamentalne dla człowieka problemy: przetrwania i rozwoju. Ekonomia jest właśnie o tym, jak przeżyć w sytuacji wielu dotkliwych ograniczeń, a także o tym, jak w tych ograniczeniach żyć coraz lepiej. Jest to niewątpliwie szlachetna i piękna misja.

Piękna można doszukiwać się w przedmiocie ekonomii jako nauki społecznej. Jest to zmieniający się i rozszerzający przedmiot, odzwierciedlający zarówno pojawiające się problemy ekonomiczne, jak i rozwój teorii ekonomicznych pozwalających na jej zastosowanie w dziedzinach, o których kiedyś ekonomiści nawet nie śnili. Ekonomia robi się nauką coraz bardziej pojemną i uniwersalną. Wycucie piękna i umiaru powinno nam jednak podpowiadać, aby nie przekształcić jej w „naukę imperialną” – teorię wszelkich działań ludzkich, bo wtedy łatwo o pychę i zaślepienie.

Trzecim obszarem poszukiwań i dążeń do piękna w ekonomii jest sfera metodologii, a więc to, w jaki sposób ekonomiści badają i opisują otaczający nas świat. Jedni dostrzegają piękno w prostocie, elegancji i precyzji modeli ekonomicznych, inni zaś w różnorodności i eklektyzmie metodologicznym, otwierającym oczy na niedostrzegane aspekty rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Ważnym i wielce obiecującym zjawiskiem w ekonomii jest jej otwarcie na osiągnięcia innych nauk, nie tylko społecznych. Jest to nie tylko źródło inspiracji, lecz także kopalnia metod dla badań ekonomicznych. Z osiągnięć ekonomii korzystają też przedstawiciele innych nauk. Ekonomia wraca do swych filozoficznych korzeni, docenia wartości społeczne, etykę i kulturowe zakorzenienie procesów gospodarczych.

Kilka faktów biograficznych

Jerzy Wilkin urodził się w 1947 r. w Lwówku Śląskim. W 1971 r. poślubił Marię (byli licealną parą), z którą wychowali córkę Aleksandrę i syna Piotra. Doczekali się też czterech wnuków. Często nam o nich opowiadał. Lubiliśmy słuchać także, jak opowiadał o swoim hobby, jakim była sztuka ludowa; fotografował i rzeźbił. W drewnianym domu, przewiezionym z Kurpi i zrekonstruowanym w Nowych Raciborach jest wiele tego dowodów. Podróżował, poznawał nowe zakątki swojego kraju i świata oraz ... jeździł na rowerze. Codziennie przejeżdżał 5 km, aby kupić „Gazetę Wyborczą”. Pasjonował się literaturą piękną – często w swoich badaniach sięgał także po teksty literackie, że wspomnę Wiesława Myśliwskiego.

Studia wyższe ukończył w 1970 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Na tej samej uczelni uzyskiwał stopnie naukowe. W 1976 doktora, na podstawie pracy pt. *Tworzenie i podział dochodów ludności rolniczej w Polsce*. W 1985 r. doktora habilitowanego

w oparciu o dorobek naukowy oraz rozprawę zatytułowaną *Współczesna kwestia agrarna* – wydaną w prestiżowej serii PWN: „Ekonomia XX wieku”. Ta publikacja – jak sam wspominał – stała się Jego „przepustką” do środowiska ekonomistów rolnych, także tych pracujących w IRWiR PAN. W 1994 otrzymał tytuł profesora nauk ekonomicznych. Z Uniwersytetem Warszawskim był związany zawodowo przez 44 lata. W latach 1970–2014 był zatrudniony na Wydziale Nauk Ekonomicznych, gdzie pełnił funkcje prodziekana (1987–1990) i dziekana wydziału (1996–1999), a przez 18 lat (1996–2014) kierował Katedrą Ekonomii Politycznej, najstarszą katedrą na tym wydziale. Będąc dyrektorem Ośrodka Studiów Amerykańskich na Uniwersytecie Warszawskim (1990–1992), uruchomił w 1991 r. na tej uczelni pierwsze w Polsce magisterskie studia amerykańistyczne (na wzór *area studies* istniejących w uczelniach zachodnich). Wykładał również m.in. na Uniwersytecie w Białymstoku (na którym kierował Zakładem Przedsiębiorczości) oraz w Wyższej Szkole Komunikowania i Mediów Społecznych im. Jerzego Giedroycia w Warszawie.

Zainteresowanie ekonomiką rolnictwa, jako ważnej części nauk ekonomicznych, Profesor zawdzięczał głównie prof. Jędrzejowi Lewandowskiemu, wieloletniemu dziekanowi WNE UW i kierownikowi Katedry Ekonomii Politycznej. Profesor podkreślał, że: **„Zajmowanie się rolnictwem i wsią uczy ekonomistów pokory i otwiera wiele okien poznawczych”**. Ponadto to pozwalało Mu realizować interdyscyplinarne zainteresowania, w tym socjologią, filozofią i historią. Problematyką wsi i rolnictwa zainteresował swoich doktorantów, których miał 20 – zarówno na Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie w Białymstoku, Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim czy w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN – gdzie wypromował ostatni doktorat. Niektórzy z nich otrzymali prestiżowe nagrody i wyróżnienia; 2 osoby otrzymały nagrody (stypendia „Zostań z nami”) Redakcji „Polityki”, 4 stypendia Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, 3 Nagrody Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Nagrodę im. prof. W. Kuli, Nagrodę PTE im. E. Lipińskiego. Czworo z tych wychowanków ukończyło już rozprawy habilitacyjne i pracuje na stanowisku profesora, a dwoje otrzymało tytuł profesora. Profesor nie tylko był wielokrotnie promotorem, ale także recenzentem. W przewodach doktorskich i awansach habilitacyjnych 101 razy występował jako recenzent. Odpowiedzialnie dbał o jakość środowiska naukowego. We właściwy sposób wspierał awanse naukowe, które na to zasługiwały, i miał odwagę przeciwstawiać się niezasłużonym promocjom. W roli Mistrza i Mentora odnajdywał się najpełniej. Nie bał się stawiać na młodych, twierdząc, że nie wiek, a umiejętności powinny stanowić kryterium oceny badacza.

Związek z Instytutem Rozwoju Wsi i Rolnictwa

Jerzy Wilkin związany był z Instytutem od 1987 r. jako członek Rady Naukowej, a także jej przewodniczący w latach 1996–1998. Jednak jego kontakty z IRWiR PAN

zaczęły się jeszcze w latach 70. XX wieku. Był wtedy asystentem na WNE Uniwersytetu Warszawskiego i szukając możliwości dorobienia do skromnej asystenckiej pensji, zgłosił się jako ankieter do badań terenowych realizowanych przez Instytut w rejonie Kielecczyzny. Wspominał, że było to dla niego wspaniałe doświadczenie, nie tylko naukowo-badawcze.

Pozwolę sobie zacytować wpis prof. Jerzego Wilkina z Księgi jubileuszowej wydanej na 50 lecie naszego Instytutu (2022): *IRWIR od początku swego funkcjonowania miał charakter interdyscyplinarny, co było dla mnie bardzo atrakcyjne. Zajmowanie się rolnictwem i rozwojem wsi otwierało dla mnie nie tylko nowe obszary analityczne, ale pozwalało też weryfikować wiele koncepcji ekonomii tzw. głównego nurtu.*

Profesor w 2002 r. został pracownikiem Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Zanim to jednak nastąpiło, w 2001 r. ówczesny dyrektor prof. Marek Kłodziński zwrócił się do prezesa PAN prof. Janusza Tazbira o dofinansowanie utworzenia w Instytucie Zakładu Integracji Europejskiej, którego kierownikiem miał zostać prof. Jerzy Wilkin. Bez wahania Prezes PAN udzielił wsparcia. I od 2002 roku wraz z zatrudnieniem Jerzego Wilkina w IRWiRze utworzony został Zakład Integracji Europejskiej. Profesor był wielkim sympatykiem Unii Europejskiej, mówił, że jest to największy projekt cywilizacyjny współczesnej Europy. Był ogromnie zaangażowany w proces akcesji Polski do UE. Przypomnę, że był członkiem międzynarodowej grupy (jako jedyny z krajów Europy Środkowej i Wschodniej) przygotowującej nową koncepcję polityki UE wobec wsi i rolnictwa. Wyniki tych prac ukazały się w raporcie: „Policy Vision for Sustainable Rural Economies in an Enlarged Europe” (2003). Jeszcze przed przystąpieniem Polski do OECD uczestniczył przez 6 lat w powołanej przez tę organizację grupie ekspertów analizujących zmiany w rolnictwie i w polityce rolnej (Ad-hoc Group on East-West Relations in Agriculture, później przekształcona w Global Forum on Agriculture). Generalnie prof. Jerzy Wilkin kierował wieloma międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi, w tym projektami PHARE i KBN. W latach 2000–2003 był kierownikiem polskiej grupy badawczej w 5. Ramowym Programie Unii Europejskiej w projekcie: „Strategy for Integrated Development of Agriculture and Rural Areas in Central and East European Countries”.

W reakcji na nasilające się w ostatnich latach w Polsce zjawiska naruszania wartości europejskich, a więc podważania fundamentów, na których opiera się funkcjonowanie Unii Europejskiej, do której należymy od 2004 r., Profesor z ogromnym zaangażowaniem włączył się w pogłębioną edukację europejską i dialog, który „trafiał pod strzechy”. Uważał, że naruszając te fundamenty, zarówno osłabiamy całą UE, jak i oddalamy się od jej rdzenia. Stąd w 2019 r. pod jego redakcją powstał *Raport środowiska naukowego PAN dotyczący integracji europejskiej i miejsca Polski w tym procesie*. Choć do napisania raportu Profesor zaprosił jedynie grono badaczy Wydziału I Nauk Humanistycznych

i Społecznych PAN, to jednak stanowił on wyraz zaniepokojenia i troski dużej części środowiska PAN i zapewne także członków pozostałych społeczności akademickich w kraju, tak ważną sferą funkcjonowania naszego państwa, jak związki z Unią Europejską oraz dalszymi losami Unii. Zabieranie głosu w tych sprawach Profesor uważał za obywatelski i naukowy obowiązek.

We wspomnianej Księdze jubileuszowej odnajdujemy także taki wpis Profesora: *Wielobarwność pól badawczych, dyscyplin naukowych i wykorzystywanych metodologii przez pracowników IRWiR PAN to wielki atut, oryginalność i źródło siły naukowej Instytutu. Bardzo mi odpowiadało takie środowisko badawcze. To środowisko było w pewnym sensie znacznie poszerzone i korzystało z licznych kontaktów jakie umożliwiała lokalizacja Instytutu w Pałacu Staszica, gdzie mieszczą się jednostki nauk humanistycznych i społecznych PAN. Ież ciekawych rozmów odbyłem na schodach tego pałacu, spotykając tam przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych i z ilu imprez naukowych organizowanych przez inne instytuty mogłem skorzystać w tym budynku.*

Profesor był dla ludzi Instytutu osobą **ważną**, której rad chciało się słuchać, z którą chciało się być i podążać z Nim, a raczej za Nim, w kierunku PRAWDY–DOBRA–i–PIĘKNA. Ta Platowska triada pozostanie z nami i będzie drogowskazem oraz inspiracją dla działań także w innych sferach aktywności.

Moje rozmowy z Profesorem, odkąd zostałam dyrektorem, częściej dotyczyły już problemów organizacyjnych sektora nauki, kierunków możliwej transformacji czy ewolucji PAN, zagrożeń i szans dla Instytutów PAN. Pomimo wielu aktywności Profesora, udawało się wpisać w jego kalendarz także mniej formalne naukowe spotkania. Jedną z wielkich przygód naukowych, którą w Instytucie przeżyliśmy przy dużym zaangażowaniu Profesora, był projekt „Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi” (2015–2020). Profesor uważał projekt i serię wydawniczą za wielkie osiągnięcie badawcze i publikacyjne Instytutu. Przy tworzeniu i porządkowaniu matrycy problemów i zadań był głównym filarem. Bez jego wsparcia – projekt by się nie rozpoczął. Prof. Jerzy Wilkin znał odpowiedzi na wiele pytań nie tylko ze względu na wysoką inteligencję, fenomenalną wręcz pamięć i szeroką wiedzę, ale również dlatego, że obdarzony był tą niezwykłą intuicją: poznawczą, psychologiczną, etyczną.

Ostatni nasz instytutowy wspólny projekt – wspólny także z prof. Markiem Kłodzińskim – pt. „Polska wieś 2044. Wizja rozwoju” został niedokończony, ale ... dokończymy go... ku nauce i ku pamięci Profesora!

Jako swoisty testament traktujemy wykład naukowy Profesora na naszym instytutowym jubileuszu w czerwcu zeszłego roku pt. *Aksjologia polityki rozwoju obszarów wiejskich*. Najprawdopodobniej ostatni Jego wykład dla tak dużego audytorium. Powiedział wówczas, że w realizacji polityki, aksjologia poprzedza wizję, a wizja strategię. Jeżeli nie mamy aksjologii to wizja i strategia jest zawieszona w pewnej próżni, tak se-

mantycznej, jak i prakseologicznej. Wartości nie miałyby znaczenia, gdyby człowiek nie żył we wspólnocie.

Wybrane aktywności w środowisku naukowym

Wyrazem uznania dorobku i klasy badawczej prof. Jerzego Wilkina w zakresie ekonomiki rolnictwa było przyznanie w 2004 r. członkostwa w Polskiej Akademii Nauk przez Wydział V Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAN w 2004 r. Profesor wspominał (napisał o tym w Księdze jubileuszowej IRWIR-u), że kiedy na posiedzeniu Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych UW, w gronie „twardych mainstreamowych ekonomistów”, poinformował że został członkiem Akademii – żartował, że został nim jako czołowy weterynarz RP. Członkiem rzeczywistym PAN został w 2013 roku, po reorganizacji struktury wydziałów PAN, wybrany przez Wydział I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN. Na posiedzeniach Wydziału I był słuchany i proszony o rady, był rozsądny, wyważony i odważny w swoich opiniach, przewodniczył wielokrotnie komisjom w ocenie Instytutów, komisjom w wyborach na stanowiska dyrektorskie wielu instytutów. Jako członek rzeczywisty PAN zasiadał w radach naukowych Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN i oczywiście Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Ze swojego członkostwa był bardzo dumny.

Profesor Jerzy Wilkin w 2011 r. otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Białymstoku, a w 2015 r. Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Z kolei Uniwersytet Warmińsko-Mazurski przyznał Mu „Złoty Laur” oraz tytuł Honorowego Profesora. Tenże uniwersytet nadał mu też tytuł doktora *honoris causa* w 2020 r. Otrzymał również Medal Uniwersytetu Warszawskiego. W 2017 r. otrzymał Nagrodę PTE im. prof. Edwarda Lipińskiego za książkę: *Instytucjonalne i kulturowe podstawy gospodarowania. Humanistyczna perspektywa ekonomii*.

Był członkiem wielu organizacji międzynarodowych i krajowych, m.in. takich, jak: International Association of Agricultural Economists (IAAE) i European Association of Agricultural Economists (EAAE), Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Polskie Towarzystwo Współpracy z Klubem Rzymskim, członkiem Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Przez trzy kadencje (w sumie 9 lat) był członkiem Zarządu Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnych (EAAE – European Association of Agricultural Economists), a w 1999 roku organizował w Warszawie kongres tego stowarzyszenia, z udziałem ponad 400 osób z 44 krajów. Na kongresie tego stowarzyszenia w 2014 r. otrzymał tytuł Fellow of the Association, co jest największym wyróżnieniem, jakie może przyznać EAAE. Poprzednio tylko 12 ekonomistów rolnych z całej Europy otrzymało taki tytuł.

Profesor Jerzy Wilkin odbył wiele staży naukowych i wizyt studialnych oraz prowadził wykłady w kilkunastu krajach, w tym jako *visiting professor* w USA (Indiana University, Kent State University, Notre Dame University), a także w Chinach, Wielkiej Brytanii, Belgii, Niemczech, Korei Południowej, Czechach, na Węgrzech i Słowacji oraz we Francji i Włoszech.

W latach 1999–2006 pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Ekonomiki Rolnictwa PAN. Przez kolejne lata był aktywnym członkiem Komitetu Nauk Ekonomicznych PAN.

Przez 11 lat – od 1999 był członkiem Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych. Prowadził również badania z zakresu funkcjonowania nauki i szkolnictwa wyższego oraz opublikował kilka prac na ten temat. Był m.in. współautorem „Strategii rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do roku 2020” (tzw. projekt środowiskowy – KRASP 2015 r.) i redaktorem oraz współautorem raportu „Program rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r. Część IV: Finansowanie szkół wyższych ze środków publicznych”.

Dwukrotnie był członkiem Komisji Oceny Czasopism Naukowych. Nie mógł pogodzić się z obowiązującym po reformie Nauki 2.0 wykazem punktacji czasopism. Jako redaktor naczelny Kwartalnika „Wieś i Rolnictwo”, a ostatnio jego przewodniczący rady programowej, z z troską patrzył, dokąd zmierza ta zmiana. Był także przewodniczącym rady programowej czasopisma „Ekonomista” – czołowego czasopisma w Polsce z zakresu nauk ekonomicznych.

Od kilku lat przewodniczył Radzie Programowej Fundacji na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), gdzie był inicjatorem kilku przedsięwzięć o charakterze badawczo-popularyzacyjnym, dotyczących problematyki wiejsko-rolniczej, w tym wydawanych cyklicznie raportów „Polska wieś. Raport o stanie wsi” oraz konkursu „Polska wieś – dziedzictwo i przyszłość”.

Za wybitne osiągnięcia w działalności naukowo-badawczej odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2011) oraz Złotym Krzyżem Zasługi (2003).

* * *

Będzie nam Profesora brakowało... Ale z tym smutkiem miesza się uczucie wdzięczności. Wdzięczności za rady i wyjaśnienia, gdy się o nie zwracaliśmy, a przede wszystkim wdzięczności za troskę o sprawy publiczne, za odwagę występowania przeciwko szkodliwym dla nauki decyzjom, za reakcję na nasilające się zjawiska naruszania takich wartości, jak: pluralizm, tolerancja, sprawiedliwość, solidarność. Profesor Wilkin był gorącym zwolennikiem obecności naszego kraju we wspólnocie europejskiej. Aktywnie także działał na rzecz zachowania wolności badań, autonomii instytucjonalnej jednostek naukowych, podkreślając społeczną służebność nauki.

Był Obywatelem zatroskanym o Polskę, naszym Mistrzem i wspaniałym Przyjacielem.

P.S. Pan Profesor uczył, że ekonomia może być piękna, ale także dbał, by życie było piękne. Życie Profesora było piękne, bo bogate intelektualnie, inspirujące, twórcze i opiniotwórcze. Piękne, bo żył nie tylko dla siebie. Jerzy Wilkin został pochowany w Alei Zasłużonych na cmentarzu Powązki Wojskowe pośród tych, których spuściznę intelektualną ciągle przywołuje wielu: Jerzego Osiatyńskiego, Marii Janion oraz Władysława Bartoszewskiego.

Jerzy Wilkin (1947–2023). Pozostawił ekonomię piękną

Artykuł poświęcony jest pamięci Profesora Jerzego Wilkina, który zmarł w Warszawie 10 stycznia 2023 r. Profesor Jerzy Wilkin był wybitnym ekonomistą, uczonym, członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk, profesorem w Instytucie Rozwoju Wsi i Rolniczy Polskiej Akademii Nauk. Artykuł przedstawia fakty z życia i drogi naukowej Profesora Jerzego Wilkina.

Słowa kluczowe: Jerzy Wilkin, ekonomista, ekonomia jest piękna, ekonomia instytucjonalna, wieś i rolnictwo, integracja europejska, IRWiR PAN

Jerzy Wilkin (1947–2023). He left the economy beautiful

The paper is dedicated to the memory of Professor Jerzy Wilkin, who passed away in Warsaw 10th of January 2023. Professor Jerzy Wilkin was an outstanding economist, scholar, full member of the Polish Academy of Sciences, and a professor at the Institute of Rural Development and Agricultural the Polish Academy of Sciences. The paper presents the facts of the life and scientific road of Professor Jerzy Wilkin.

Key words: Jerzy Wilkin, economist, economics is beautiful, institutional economics, countryside and agriculture, European integration, IRWiR PAN